

לְמַנְצַחַ עַל מַחְלַת מִשְׁפִּיל לְדוֹד / תהילים פרק נ"ג

שאול יונתן וינגורט

מזמור כמעט זהה של דוד פגשנו כבר במזמור יד, הפעם משכיל חזקיהו המלך על גבי המזמור הקודם ומתפלל מתוך מחלתו. מירושלים ישעות ישראל, בשוב א-להים שבות עמו, וא-להים יפזר את אשור החונים על ירושלים.

(א) לְמַנְצַחַ, עַל מַחְלַת מִשְׁפִּיל, לְדוֹד.	לְרֹאוֹת הַיֵּשׁ מִשְׁפִּיל, דְּרֹשׁ אֶת א-לֵהִים.	(ו) שֶׁם פָּחַדוּ פָּחַד - לֹא הָיָה פָּחַד-, בִּי א-לֵהִים פֹּדַר עֲצָמוֹת חֲנֹךְ,
(ב) אֲמַר נָבֵל בְּלָבוֹ: "אֵין א-לֵהִים",	(ד) בְּלוֹ סָג, יַחְדוֹ נֶאֱלַחוּ, אֵין עֲשֵׂה טוֹב, אֵין גַּם אַחֵר.	הַבְּשִׁתָּה בִּי א-לֵהִים מֵאִסָּם.
הַשְּׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עוֹל, אֵין עֲשֵׂה טוֹב.	(ה) הֲלֹא יִדְעוּ פְעֻלֵי אֹן, אֲכָלִי עֲמִי אֲכָלוּ לַחֵם, א-לֵהִים לֹא קָרְאוּ.	(ז) מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשְׁעוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּשׁוֹב א-לֵהִים שְׁבוֹת עֲמוֹ,
(א) א-לֵהִים מִשְׁמִים הַשְּׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם,		יְגַל יַעֲקֹב, יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

בבושת פנים את עבדי דוד, ורק אביגיל שהיתה "טובת שכל" הצילה את פועלי האון מהריגתם בעת שהם אכלו לחם. אמנם, המזמור שלנו נאמר על נבל אחר שאומר "אין א-להים", וכפי שנראה.

דרך עיון בהבדלים בין המזמורים נעמוד על ייחודיותו של המזמור שלנו, ונבין מדוע השכילו אותו על גבי המזמור הקודם.

תחילת לשון הכתובת של המזמור שלנו היא: **עַל מַחְלַת**. על איזו מחלה מדובר כאן? מחלה היא עניין פרטי בדרך כלל, אך כאן התפילה היא תפילה כללית. אם כן, איזו מחלה פרטית נוגעת לכלל כולו, ולישועת ישראל מציון?

נראה לחבר את המחלה בה השכיל המשורר את המזמור שלנו למחלתו של חזקיהו המלך (מל"ב כ, א-ו): בְּיָמֵם הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת, וַיָּבֵא אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בֶּן אֲמוּץ הַנְּבִיא, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: "כֹּה אָמַר ה': צוּ לְבֵיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה

כתובת המזמור: "לְמַנְצַחַ, עַל מַחְלַת מִשְׁפִּיל, לְדוֹד" נותנת מפתח להבנת המזמור:

מזמור זה הוא משכיל על גבי מזמורו של דוד, כלומר בנוי ומשכיל על גביו. במקרה שלנו, קל לדעת מהו המזמור של דוד, שכן המזמור שלנו הוא כמעט זהה למזמור יד של דוד: לְמַנְצַחַ לְדוֹד, אֲמַר נָבֵל בְּלָבוֹ: "אֵין א-לֵהִים", הַשְּׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עֲלֵיךָ, אֵין עֲשֵׂה טוֹב. ה' מִשְׁמִים הַשְּׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם לְרֹאוֹת הַיֵּשׁ מִשְׁפִּיל, דְּרֹשׁ אֶת א-לֵהִים. הַפֶּל סָר, יַחְדוֹ נֶאֱלַחוּ, אֵין עֲשֵׂה טוֹב, אֵין גַּם אַחֵר. הֲלֹא יִדְעוּ כָּל פְּעֻלֵי אֹן אֲכָלִי עֲמִי אֲכָלוּ לַחֵם, ה' לֹא קָרְאוּ. שֶׁם פָּחַדוּ פָּחַד, כִּי א-לֵהִים בְּדוֹר צְדִיק. עֲצַת עֲנִי תְּבִישׁוּ, כִּי ה' מַחְסֵהוּ. מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשְׁעוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּשׁוֹב ה' שְׁבוֹת עֲמוֹ, יְגַל יַעֲקֹב, יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

ההקשר ההיסטורי של מזמורו של דוד נראית ברורה כבר מהפסוק הראשון: "אֲמַר נָבֵל בְּלָבוֹ...". כפי שהצענו במזמור יד, זהו מזמור שנאמר כאשר נבל הכרמלי שלח

על חזקיהו (מל"ב יח, ז): וְהָיָה ה' עִמּוֹ בְּכֹל אֲשֶׁר יֵצֵא יִשְׁכִּיל, וַיְמַרְדּוּ בְּמַלְכָּה אֲשׁוּר וְלֹא עָבְדוּ. לעומתו, על רבשקה ועל כל מי שאתו נאמר: כָּלוּ סָג (=ל) נְסִיגָה, כְּמוֹ: וְאֵת הַנְּסוּגִים מֵאַחֲרֵי ה', וְאֲשֶׁר לֹא בִקְשׂוּ אֶת ה', וְלֹא דָרְשׂוּהוּ. צַפְנִיָּה א, ו), יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ (=כולם נבאשו), אֵין עֲשֵׂה טוֹב, אֵין גַּם אַחַד.

ונראה, כי לא לחינם מתאר המזמור את האויבים במילים: הֲלֹא יָדְעוּ פְעֻלֵי אֲוֹן, אֲכָלֵי עֲמֵי אֲכָלוּ לַחֵם, אֲ-לֵהִים לֹא קָרְאוּ, שכן הם פנו בדבריהם לעם ישראל ואמרו: עַד בָּאֵי וְלִקְחֵתִי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם, אֶרֶץ דְּגָן וְתִירוֹשׁ, אֶרֶץ לַחֵם וּכְרָמִים, אֶרֶץ זֵית יִצְהָר וְדִבְשׁ, וְחִיו וְלֹא תָמְתוּ. כלומר, לא רק שהם אוכלים את עמי כמו לחם, אלא שהם מציעים לנו ארץ לחם. בכך, שינה המשכיל את המזמור שלנו את המובן של הפסוק במזמור יד, שם היתה מתוארת אכילת הלחם של הנבל, ואילו כאן מתוארת אכילת העם כמו לחם, וההצעה להביא את ישראל לארץ לחם.

החיבור למחלתו של חזקיהו נותן ביאור גם לפסוק סתום במזמור: שָׁם פָּחַדוּ פַחַד - לֹא הָיָה פַחַד-, כִּי אֲ-לֵהִים פָּזַר עֲצָמוֹת חֲנָךְ. ה' פונה אל חזקיהו המלך ואומר לו (מל"ב יט, ז): כֹּה אָמַר ה': אֵל תִּירָא מִפְּנֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ, וְכֹךְ הַפַּחַד לֹא הָיָה לַפַּחַד, כִּי פֹזַר אֲ-לֵהִים אֶת עֲצָמוֹתֵיהֶם שֶׁל צְבָא אֲשׁוּר הַחֹנִינִים עַל יְרוּשָׁלַיִם (יט, לה): וַיִּשְׁפִּימוּ בְּבִקְרֹה וְהִנֵּה כָּלֶם פְּגָרִים מֵתִים.

ייתכן, שסיומו של הפסוק: הִבְשַׁתָּה כִּי אֲ-לֵהִים מְאֹסָם, מהווה הסבר לכך שמלך אשור נפל בשערי ירושלים, על אף שהוא הצליח להגלות את מלכות ישראל. לאחר גלות ישראל נאמר סיכום על תקופה זו בלשון הנביא (מל"ב יז, ז-כג): וַיְהִי כִּי חֲטָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַה' אֲ-לֵהִיָּהֶם הַמַּעֲלָה אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִתַּחַת יַד פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיִּירָאוּ אֲ-לֵהִים אֲחֵרִים ... וַיִּמְאָס ה' בְּכָל זֹרַע יִשְׂרָאֵל וַיַּעַנֶם וַיִּתְּנֵם בְּיַד שְׂסִים, עַד אֲשֶׁר הִשְׁלִיכֶם מִפְּנֵי ... עַד אֲשֶׁר הִסִּיר ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵיו, כְּאֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד כָּל עֹבְדָיו הַנְּבִיאִים, וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אֲדָמָתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה. אם כן, כל הצלחתו של מלך אשור היתה מפני שה' מאס בכל זרע ישראל, וכאשר ה' מבטיח וּגְנוּתֵי עַל הָעִיר הַזֹּאת, תְּבוּא מִכָּאן הַיְשׁוּעָה לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמַנֶם, כַּנִּגַּד מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל הוּא הַצְּלִיחַ, מְכִיוּן שֶׁה' מָאָס בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב.

וכהמשך לנבואה שהתגשמה (מל"ב יט, לד): וּגְנוּתֵי אֶל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ, מֵהַ מֵתָאִים סִיוְמוֹ שֶׁל הַמְּזִמּוֹר: מִי יִתֵּן

וְלֹא תַחֲיֶיהָ". וַיִּסַּב אֶת פְּנֵיו אֶל הַקִּיר, וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' לֵאמֹר: "אֲנִי ה', זָכַר נָא אֶת אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנֶיךָ בְּאֶמֶת וּבְלִבָּב שְׁלֵם, וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי", וַיַּבֶּךְ חֲזָקִיָּהוּ בְּכִי גְדוֹל. [ס] וַיְהִי יִשְׁעֵיהוּ לֹא יֵצֵא (העיר) חָצַר הַתִּיכְנָה, וְדָבַר ה' הָיָה אֵלָיו לֵאמֹר: שׁוּב וְאִמְרָתְךָ אֶל חֲזָקִיָּהוּ נִגִּיד עִמִּי: כֹּה אָמַר ה', אֲ-לֵהִי דוֹד אָבִיךָ: שָׁמַעְתִּי אֶת תְּפִלָּתְךָ, רָאִיתִי אֶת דְּמַעְתְּךָ, הִנְנִי רִפָּא לָךְ, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי תַעֲלֶה בֵּית ה'. וְהִסְפַּתִּי עַל יְמֶיךָ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וּמִכַּף מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֲצִילְךָ וְאֶת הָעִיר הַזֹּאת, וְגִנוּתֵי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְמַעַנִי וּלְמַעַן דוֹד עֲבָדִי".

לפי זה, הנבל שאומר "אֵין אֲ-לֵהִים" הוא רבשקה, וכפי שמסופר (מל"ב יח, יז-לז): וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת תַּרְתָּן וְאֶת רַב סָרִיס וְאֶת רַב שָׂקָה מִן לְכִישׁ אֶל הַמֶּלֶךְ חֲזָקִיָּהוּ בַּחִיל כְּבֹד יְרוּשָׁלַם, וַיַּעֲלוּ וַיָּבֵאוּ יְרוּשָׁלַם וַיַּעֲלוּ וַיָּבֵאוּ וַיַּעֲמֵדוּ בַתְּעֵלַת הַבְּרָכָה הָעֲלִיוֹנָה אֲשֶׁר בְּמִסְלַת שְׁדָה כּוֹבֵס. וַיִּקְרְאוּ אֶל הַמֶּלֶךְ, וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם אֲלִיקִים בֶּן חֲלָקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת, וַשְׁבֵּנָה הַסֹּפֵר וַיּוֹאֲחַ בֶּן אֶסָף הַמְּזִכִּיר. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב שָׂקָה: "אֲמַרְוּ נָא אֶל חֲזָקִיָּהוּ, כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ הַגְּדוֹל, מֶלֶךְ אֲשׁוּר: מָה הַבְּשָׁחוֹן הַזֶּה אֲשֶׁר בְּטַחְתָּ? אִמְרָתְךָ אַךְ דָּבַר שְׁפָתֶיךָ, עֲצָה וּגְבוּרָה לְמַלְחָמָה. עֲתָה עַל מִי בְּטַחְתָּ כִּי מְרַדְתָּ בִּי? ... וְכִי תֹאמְרוּן אֵלַי: אֵל ה' אֲ-לֵהֵינוּ בְּטַחְנוּ - הֲלוֹא הוּא אֲשֶׁר הִסִּיר חֲזָקִיָּהוּ אֶת בְּמַתְיוֹ וְאֶת מִזְבַּחְתּוֹ, וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם: לְפָנֵי הַמְּזִבַּח הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּוּ בִירוּשָׁלַם. ... מִי בְּכָל אֱלֹהֵי הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִצִּילוּ אֶת אֶרֶץ מִדְיָ, כִּי יֵצִיל ה' אֶת יְרוּשָׁלַם מִיָּדִי?". נבל זה אומר בצורה ברורה "אֵין אֲ-לֵהִים", גם כל אלהי הארצות, וגם אֲ-לֵהִים, לא יוכל להציל את ירושלים.

חזקיהו מצביע במזמור על כך שהנבל אֵין עֲשֵׂה טוֹב, והוא עצמו מתפלל בספר מלכים לה' ואומר: וְהַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עֲשִׂיתִי. אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ: "אֵין אֲ-לֵהִים", וזה מה שגרם לו להמשך הפסוק: הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עוֹל, אֵין עֲשֵׂה טוֹב. איזו השחתה היתה כאן? לדברי רבשקה (מל"ב יח, כה): עֲתָה, הַמְּבַלְעָדִי ה' עֲלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהִשְׁחִיתוֹ, ה' אָמַר אֵלַי עֲלֶה עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהִשְׁחִיתָהּ. ייתכן, שגם הָעוֹל עָלָיו מְדוּבָר בְּמִזְמוֹר שֶׁלּוֹ הוּא הַעֲלִיָּה שֶׁעָלָה מֶלֶךְ אֲשׁוּר עַל הַמָּקוֹם, וּלְפִיכֵךְ שִׁינָה הַכְּתוּב מִמְּזִמּוֹר יֵד בּוֹ נֹאמַר הִשְׁחִיתוֹ הַתְּעִיבוּ עֲלֵיָּהּ.

כאן מתאר המזמור את חזקיהו לעומת רבשקה: אֲ-לֵהִים מְשַׁמִּים הַשְּׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם, לְרֹאוֹת הַיֵּשׁ מִשְׁכִּיל, דִּרְשׁ אֶת אֲ-לֵהִים. ואכן, לפני שצר אשור על ירושלים נאמר

מִצִּיּוֹן יִשְׁעוֹת יִשְׂרָאֵל, בְּשׁוֹב אֲלֵהֶם שָׁבוֹת עִמּוֹ, יִגַּל
יַעֲקֹב, יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל.

לסיכום, המזמור שלנו בנוי משני חלקים: הראשון (א-ד. 39 מילים) מתאר את רבשקה ואת איומיו, והשני (ה-ז. 39 מילים) מתאר את הישועה וההצלה.

להאזנה לשיעור על פרק נ"ג:

peneyhamenora.com/tehilim/53

או חפשו באפליקציות הפודקאסטים

"שיעורים בספר תהילים"

לתגובות ולהצטרפות לרשימת התפוצה:

weingort@gmail.com

